

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Een Nederlandse Taliban?

Napel, Hans-Martien ten; Manen N.F. van

Citation

Napel, H. -M. ten. (2002). Een Nederlandse Taliban? In *De multiculturele samenleving en het recht* (pp. 151-157). Nijmegen: Paul Scholten Instituut/Ars Aequi Libri. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/13921>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/13921>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

EEN NEDERLANDSE TALIBAN?

H.-M.Th.D. ten Napel

Een van de stellingen die aan deze bundel ten grondslag ligt, luidt dat de Nederlandse samenleving pluriform en multicultureel is. Dit zou gevolgen hebben tot in alle uithoeken van het recht.

In deze bijdrage wordt deze stelling nader onderzocht aan de hand van een casus op het terrein van het verenigingsrecht. Het betreft de uitsluiting van vrouwen van het gewone lidmaatschap door de Staatkundig-Gereformeerde Partij (SGP). In hoeverre kan een organisatie met een beroep op de vrijheid van vereniging en andere grondrechten haar normen in eigen kring handhaven, ook wanneer het gaat om staatkundige activiteiten?

Teneinde het antwoord op deze vraag te vinden wordt eerst ingegaan op de aanleiding om juist deze casus te onderzoeken, te weten het in september 2001 verschenen landencommentaar van het VN-Comité ter Bestrijding van Discriminatie van Vrouwen (CEDAW) (§ 1). Vervolgens wordt ingegaan op enkele politieke en maatschappelijke reacties op dit commentaar, voorzover de SGP betreffend (§ 2), en de opstelling van de Nederlandse en de Europese rechter terzake van partijverboden (§ 3). Ik sluit af met een conclusie (§ 4).

1 Het landencommentaar van het CEDAW

De SGP beschikt over een stevig Program van Beginselen. Volgens artikel 7 hiervan leert Gods Woord

dat man en vrouw krachtens de scheppingsorde een eigen specifieke, van elkaar onderscheiden roeping en plaats hebben ontvangen. In deze orde is de man het hoofd van de vrouw. Maatregelen ter erkenning van de gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen worden positief beoordeeld. Elk emancipatiestreven dat de van God gegeven roeping en plaats van mannen en vrouwen miskent, is revolutionair en moet krachtig worden bestreden.

Een voorbeeld hiervan is blijkens artikel 10 de opvatting van het vrouwenkiesrecht, die 'strijdt met de roeping van de vrouw. Dat laatste geldt ook voor het zitting nemen van de vrouw in politieke organen, zowel vertegenwoordigende als bestuurlijke.' Dientengevolge komen vrouwen alleen in aanmerking voor een buitengewoon partijlidmaatschap.

Een en ander staat duidelijk op gespannen voet met artikel 7 van het voor Nederland in 1991 in werking getreden Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen (VN-Vrouwenverdrag), dat als volgt luidt:

De Staten die partij zijn bij dit Verdrag, nemen alle passende maatregelen om discriminatie van vrouwen in het politieke en openbare leven van het land uit te bannen, en verzekeren vrouwen in het bijzonder het recht om op gelijke voet met mannen [...]

c. deel te nemen aan niet-overheidsorganisaties en verenigingen op het gebied van het openbare en politieke leven van het land.

Het is dan ook niet geheel verwonderlijk dat het landencommentaar van het CEDAW dat de regering september vorig jaar ontving, kritiek bevat op Nederland. Meer in het bijzon-

der luidt de klacht, dat er een partij in het parlement vertegenwoordigd is die in strijd met artikel 7c van het VN-Vrouwenverdrag geen vrouwen als gewoon lid van de partij wil inschrijven. De regering zou onder meer door middel van wetgeving een einde aan deze situatie moeten maken.¹

Wat deze wetgeving concreet zou kunnen inhouden, wordt duidelijk uit een artikel van Rikki Holtmaat.² Holtmaat is tevens de auteur van een namens 23 vrouwen- en mensenrechtenorganisaties uitgebrachte schaduwrapportage (zomer 2001) over het beleid van de Nederlandse regering ter uitvoering van het verdrag, waarin reeds op een oordeel van het CEDAW over de SGP werd aangedrongen. In het bewuste artikel suggereerde zij enkele alternatieven voor een partijverbod, waarvan ook zij vindt dat het 'een uiterste middel [is] dat geen enkel zich democratisch noemend land graag zal willen inzetten, tegen welke politieke partij dan ook.' Het betreft in de eerste plaats het onthouden van zendtijd en subsidie aan partijen die blijkens hun statuten door artikel 1 van de Grondwet beschermde groepen discrimineren. Hiervoor zou niet langer de thans door artikel 16 van de Wet subsidiëring politieke partijen vereiste strafrechtelijke veroordeling van die partij nodig moeten zijn. In de tweede plaats zou de Kiesraad de bevoegdheid dienen te krijgen om partijen waarvan de statuten zich niet met artikel 1 van de Grondwet verdragen, na daarover advies te hebben gevraagd aan de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad, uit te sluiten van deelname aan de verkiezingen. Tenslotte, aldus nog steeds Holtmaat, zou de Algemene wet gelijke behandeling ook op verenigingen van toepassing moeten worden verklaard.³

2 Politieke en maatschappelijke reacties

In haar brief aan de Tweede Kamer d.d. 1 oktober 2001 beklemtoonde Staatssecretaris A.E. Verstand-Bogaert van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, dat het kabinet ten aanzien van de naleving van het VN-Vrouwenverdrag over beleidsvrijheid beschikt. Zij zag aanleiding voor 'grote terughoudendheid' met wettelijke maatregelen tegen de SGP. Ten eerste zijn er uiteenlopende grondrechten in het geding die zorgvuldig tegen elkaar moeten worden afgewogen. Ten tweede dient op grond van de wetsgeschiedenis artikel 20 boek 2 BW in het geval van discriminatie tegen politieke partijen alleen te worden ingezet, indien de discriminatie of het aanzetten daartoe dusdanige vorm aanneemt dat kan worden gesproken van 'stelselmatige, zeer ernstige verstoring van het democratische proces'. Ten derde wordt blijkens onder meer het hierboven reeds genoemde artikel 16 van de Wet subsidiëring politieke partijen al aandacht besteed aan de handhaving van anti-discriminatiebepalingen zoals die uit het Wetboek van Strafrecht. Haar conclusie

1 Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Consideration of reports of States parties: The Netherlands (Advance Unedited Version), punten 34 en 35, zoals onder andere te vinden op www.vrouwenverdrag.nl.

2 Defective Acceleration: the Dutch Emancipation Policy. The Implementation of the UN Women's Convention in the Netherlands in 1999. Shadow Report based on the Second and Third Government Reports (November 1998 and September 2000) and prepared on behalf of the 25th session of CEDAW in New York June/July 2001, p. 24-25.

3 R. Holtmaat, 'Wèl het opgeheven vingertje, maar niet de hand in eigen boezem', in: *Nederlands Juristenblad* 2001, p. 1800-1801.

luidde, dat de huidige wetgeving voldoet aan de eisen die artikel 7 van het VN-Vrouwenverdrag stelt.⁴

Dit standpunt van de staatssecretaris vormde een letterlijke herhaling van de kabinetsreactie op het rapport van de Commissie-Groenman, die in 1997 de eerste Nationale Implementatie Rapportage Vrouwenverdrag (NIRV) opstelde.⁵ Deze laatste reactie was op haar beurt weer weinig meer dan een weergave van het standpunt van toenmalig staatssecretaris E. ter Veld van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en minister H. van den Broek van Buitenlandse Zaken, zoals verwoord bij de totstandkoming van het VN-Vrouwenverdrag. De vraag welke verplichtingen artikel 7 van het Verdrag nu precies met zich brengt, is namelijk uitgebreid aan de orde gekomen tijdens de parlementaire behandeling van de goedkeuringswet van het Verdrag. Het bij die gelegenheid ingenomen regeringsstandpunt werd nog eens samengevat in de memorie van antwoord aan de Eerste Kamer, volgens welke artikel 7

gezien [moet] worden in samenhang met andere verdragsbepalingen over onder meer de vrijheid van vereniging en vergadering (artt. 21 en 22 Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten). Bij het stellen van (algemene) wettelijke regels ter zake is in het bijzonder met betrekking tot verenigingen op godsdienstige, levensbeschouwelijke of politieke grondslag terughoudendheid geboden, omdat daarbij naast de vrijheid van vereniging en vergadering ook de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, de vrijheid van meningsuiting en staatkundige rechten in het geding zijn. Deze democratische vrijheden en rechten behoren eveneens tot de grondslagen van onze rechtsorde.⁶

In dit licht bezien is het opvallend, dat tijdens het algemeen overleg naar aanleiding van de brief van staatssecretaris Verstand-Bogaert op 28 november 2001 het kabinetsstandpunt op weinig begrip kon rekenen. Tijdens het overleg noemde de staatssecretaris het weliswaar 'betreurenswaardig', dat de SGP geen vrouwen als lid toelaat. Zij herhaalde echter, dat de regering 'uiterst terughoudend' wilde zijn in het nemen van maatregelen tegen partijen: 'Die horen toch vooral thuis in totalitaire staten.' Volgens Verstand-Bogaert was het 'zelfreinigende vermogen van de Nederlandse democratie' sterk genoeg om met de vrouwenkwestie om te gaan: 'Er is gekozen voor afstandelijke procedures waarin eerst de rechter aan het woord is voordat de regering eventueel ingrijpt.' VVD-Kamerlid F.H.H. Weekers noemde het echter 'verwerpelijk' dat de SGP vrouwen uitsluit van het gewone lidmaatschap en wilde dat de bewindsvrouw een 'moreel appèl' zou doen op de SGP. Ook M. Bussemaker (PvdA) meende, dat de regering met de SGP een gesprek zou moeten aangaan. Zij noemde het standpunt van de partij 'kwetsend' voor vrouwen. S. van Vliet (D66) vond de reactie van het kabinet op de kritiek van het CEDAW 'krampachtig' en nam zich voor om zelf, waar dat mogelijk was, op basis van haar normen en waarden de SGP op het punt van de vrouwen aan te spreken. GroenLinks-Kamerlid W. van Gent bepleitte een halvering van de subsidie, omdat de partij de helft van de bevolking uitsloot als volwaardig lid. Ook volgens haar moest het kabinet 'een pittig gesprek' met de SGP aangaan. Welbeschouwd waren de enigen die waardering voor de terughoudende opstelling van het kabinet hadden, E. van Middelkoop (ChristenUnie) en, zij het buiten de

4 Brief A.E. Verstand-Bogaert aan Voorzitter Tweede Kamer d.d. 1 oktober 2001 (SOZA-01-825).

5 Tweede Kamer, vergaderjaar 1997-1998, 25893, nr 2, 26.

6 Eerste Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 18950 (R 1281), nr 72a, 10.

Kamer, CDA-leider J.P. Balkenende.⁷ Van Middelkoop verweet de critici van de SGP zich schuldig te maken aan 'een oproep om zich te conformeren aan politiek correct denken.'⁸

Ook in meer algemene zin was de teneur van de reacties kritisch. Zo vond blijkens een peiling van het NIPO een ruime meerderheid (67%) van de Nederlandse bevolking, dat het verbod op discriminatie diende te prevaleren boven de vrijheid van godsdienst. De SGP zou om die reden haar vrouwenstandpunt moeten opgeven.⁹ De uitzondering die de regel bevestigde, was politiek commentator Hans Goslinga van *Trouw*, die meende dat voor Verstand-Bogaert al bij haar leven een standbeeld diende te worden opgericht, te plaatsen voor de hoofdingang van de Tweede Kamer.¹⁰ Voor het overige waren de positieve reacties op het kabinetsstandpunt toch overwegend afkomstig uit SGP-kring zelf. Daaronder bevond zich ook een open brief van drie vrouwen uit Ede, waarin de commotie over het vrouwenstandpunt van hun partij 'echt verbazingwekkend' wordt genoemd:

De SGP heeft respect voor ons, als vrouwen. Het is de SGP, die zich teweer stelt tegen allerlei respectloze uitingen waarin de vrouw meer en meer als lustobject wordt afgeschilderd. Het is de SGP, die zich zorgen maakt over de toenemende individualisering en verloederding van onze Nederlandse samenleving.¹¹

3 De rechter aan het woord

Zoals hierboven bleek, komen voor de regering overheidsmaatregelen tegen een politieke partij pas aan de orde als de rechter heeft gesproken. Vermeldenswaard in dat verband is om te beginnen, dat het openbaar ministerie in 1994 afzag van vervolging van de SGP naar aanleiding van een aangifte van discriminatie op grond van geslacht. Toen de vrouw in kwestie vervolgens een klacht wegens niet-vervolging ex artikel 12 Sv indiende bij het Hof 's-Gravenhage, kwam dit tot het oordeel dat de partij door vrouwen uit te sluiten van het lidmaatschap weliswaar discrimineert, maar niet op een strafbare manier.¹²

Drie jaar na deze uitspraak is vervolgens door de rechtbank Amsterdam voor het eerst artikel 20 boek 2 BW toegepast op een partij, de Nationale Volkspartij/CP'86, die op dat moment reeds volstrekt gemarginaliseerd was. Alleen om die reden al kon bezwaarlijk worden gesproken van een 'stelselmatige, zeer ernstige verstoring van het democratisch proces', het criterium dat zoals gezien uit de wetsgeschiedenis kan worden afgeleid. Niettemin werd op basis van diverse bronnen, waaronder het beginselprogramma, vastgesteld dat met de werkzaamheid van de partij werd beoogd op te roepen en aan te zetten tot discriminatie van allochtonen, dan wel deze te bevorderen. Dit leverde strijd op met de openbare orde.¹³

7 *NRC Handelsblad*, 26 november 2001.

8 Tweede Kamer, vergaderjaar 2001-2002, 28 009, nr 7, 6-13.

9 *Reformatorisch Dagblad*, 15 november 2001.

10 Hans Goslinga, 'Een standbeeld voor Verstand tegen de benepenheid', *Trouw*, 8 december 2001.

11 'SGP-vrouwen roeren zich', *Nederlands Dagblad*, 27 november 2001.

12 Hof 's-Gravenhage (Raadkamer), 30 november 1995, *NJ* 1996/324.

13 Arr.-Rechtbank Amsterdam, 18 november 1998, *NJ* 1999/377.

In een commentaar op deze zaak schreef ik indertijd dat het gevaar niet denkbeeldig was, dat zich in de toekomst soortgelijke overspannen reacties van de rechter kunnen voordoen in het geval van christelijke opvattingen die afwijken van hetgeen een meerderheid vindt. De vrees dat het verbod van de Nationale Volkspartij/CP'86 wel eens door een rechtszaak tegen de SGP zou kunnen worden gevolgd, noemde ik dan ook allerminst ongegrond.¹⁴ In deze opvatting ben ik recentelijk nog gesterkt door het arrest van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens inzake de Turkse Welzijnspartij van 31 juli 2001.¹⁵ Volgens sommigen is dit arrest geruststellend voor de SGP. Gelet op de positie die het Hof politieke partijen toekent binnen een democratie enerzijds en de beperkte beoordelingsmarge terzake van de staat anderzijds, zou niet aan te nemen zijn dat een inbreuk op de vrijheid van vereniging en andere grondrechten in het geval van de SGP gerechtvaardigd zal worden geacht.¹⁶ Zelf meen ik dat het nodige van wat het Hof niet verenigbaar achtte met het Europees verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) aan de Turkse Welzijnspartij, ook van toepassing is op deze partij.

In de bewuste zaak moest het Hof beoordelen of het Turkse Constitutionele Hof terecht tot een verbod van de Welzijnspartij was gekomen. In drie eerdere zaken van resp. de Verenigde Communistische Partij van Turkije en anderen, de Socialistische Partij en anderen, en de Partij voor Vrijheid en Democratie tegen Turkije, kwam het Hof nog unaniem tot de conclusie dat het gewraakte partijverbod in strijd kwam met artikel 11 EVRM.¹⁷ In 2001 sauveerde een weliswaar tot op het bot verdeeld Straatsburgs Hof (4-3) echter de kwalificatie van de Turkse Welzijnspartij als centrum van activiteiten gericht op de opheffing van de scheiding tussen kerk en staat.¹⁸

Hieraan wordt geen afbreuk gedaan door twee oordelen van de Commissie Gelijke Behandeling over de SGP. Deze verklaarde in 1994 een klacht tegen de partij niet-ontvankelijk van dezelfde klaagster als wij hierboven tegenkwamen, aangezien de Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen (WGB) niet ziet op (de toelatingsvoorwaarden tot) het ambt van volksvertegenwoordiger.¹⁹ Vorig jaar verklaarde de Commissie zich onbevoegd te beoordelen of de SGP jegens mevrouw H. Grabijn-van Putten onderscheid op grond van geslacht had gemaakt in de zin van de wetgeving gelijke behandeling.²⁰ In beide gevallen was eenvoudig het verkeerde forum gekozen.

Het wachten lijkt, aldus bezien, nog slechts op een of meer strafrechtelijke veroordelingen, zoals die indertijd ook aan het verbod van de Nationale Volkspartij/CP'86 vooraf gingen. Reeds in 1997 wierp Theo Rosier in zijn dissertatie de vraag op

14 H.-M.Th.D. ten Napel, 'De dreiging van libertijnse tolerantie. Verbod van CP'86 zou gevolgd kunnen worden door rechtszaak tegen SGP', *Reformatorisch Dagblad*, 27 november 1998.

15 Soms wordt, ook in officiële bronnen, deze partij als de Welvaartspartij aangeduid.

16 Vgl. bijvoorbeeld A. Klaassen, 'SGP plukt vruchten van Europese supervisie. Verdrag staat slechts in zeer uitzonderlijke gevallen overheidsingrijpen toe', *Reformatorisch Dagblad*, 5 december 2001.

17 EHRM, 30 januari 1998 en EHRM, 25 mei 1998 (m.nt. Th.L. Bellekom), *NJCM-Bulletin* 1999, p. 634-656; EHRM, 8 december 1999.

18 EHRM, 31 juli 2001. Zie daartoe ook de bijdrage van Zoethout in deze bundel.

19 Commissie Gelijke Behandeling (94-17), 30 december 1994.

20 Commissie Gelijke Behandeling (01-150), 21 december 2001.

of de traditionele islamitische en christelijke opvattingen over homoseksualiteit en over de roeping van de vrouw nog wel vrij verkondigd kunnen worden, nu de discriminatiegronden 'geslacht' en 'homoseksuele gerichtheid' in artikel 137c en d [Sr.] zijn opgenomen — een vraag die des te meer klemmt in het licht van de manier waarop de civiele rechter met zulke geloofsverkondigingen omgaat.²¹

Sindsdien is de situatie er bepaald niet rooskleuriger op geworden. Zo constateerde Goslinga recentelijk zelfs enigszins chargerend

dat het openbaar ministerie om de haverklap geestelijken, columnisten en kamerleden voor de rechter sleept om zich te verantwoorden. Zeven jaar terug besloot het openbaar ministerie in Den Haag af te zien van vervolging van de SGP wegens discriminatie van vrouwen. [...] Het is de vraag of de staande magistraten nu, in een klimaat van een haast neurotische overgevoeligheid voor afwijkende meningen, tot dezelfde afweging zouden komen.²²

Vanzelfsprekend kan worden gewezen op het feit dat begin 2001 de Hoge Raad het openbaar ministerie niet-ontvankelijk verklaarde in het door de Advocaat-Generaal ingestelde cassatieberoep tegen de vrijspraak door het Hof 's-Gravenhage van RPF-Kamerlid Van Dijke vanwege diens uitlatingen over praktiserende homoseksuelen in het weekblad *De Nieuwe Revu*.²³ Op dezelfde datum wees de Hoge Raad bovendien een vergelijkbaar arrest met betrekking tot vermeend beledigende uitspraken jegens homoseksuelen in een ingezonden brief van de Rotterdamse politie-inspecteur A. van der Wende in de *Justitiekrant*.²⁴ Dit neemt echter niet weg, dat zowel Van Dijke als Van der Wende in eerste instantie door de rechtbank zijn veroordeeld en pas werden vrijgesproken door het Hof (gevolgd door de Hoge Raad). Bovendien meent tenminste één annotator, dat de strafrechtelijke grens in het geval van imam Khalil El Moumni al dichter genaderd is dan in het geval Van Dijke.²⁵ En de SGP is de afgelopen maanden regelmatig in een adem genoemd met imams en zelfs aangeduid als de Nederlandse Taliban.²⁶

4 Conclusie

Heeft het pluriforme en het multiculturele karakter van de samenleving gevolgen tot in alle uithoeken van het recht? De in deze bijdrage onderzochte casus op het terrein van het verenigingsrecht levert er niet bepaald aanwijzingen voor. Eerder valt een tegenovergestelde tendens waar te nemen, te weten dat het pluriforme en multiculturele van de samenleving minder duidelijke sporen in het recht trekt dan voorheen. De SGP bestaat immers reeds sinds 1918, maar pas recentelijk lijkt zowel het politiek-maatschappelijke

21 Theo Rosier, *Vrijheid van meningsuiting en discriminatie in Nederland en Amerika* (Dissertatie VU) Nijmegen: Ars Aequi Libri 1997, p. 5. Zie ook p. 115.

22 Goslinga, zie nt. 10.

23 Hoge Raad, 9 januari 2001, *NJ* 2001/203.

24 Hoge Raad, 9 januari 2001, *NJ* 2001/204.

25 J.-P. Loof, 'De zaak-Van Dijke en de spanning tussen godsdienstige uitingen en het discriminatieverbod', in: *NJCM-Bulletin* 2001, p. 741-753, aldaar p. 753.

26 Paul van der Steen, 'Zondvloed', *Dagblad De Limburger*, 3 oktober 2001. Vgl. ook Jan Blokker, 'Vrijheden', *de Volkskrant*, 3 oktober 2001.

(nr 2 hierboven) als het juridische (nr 3 hierboven) draagvlak voor maatregelen tegen de partij vanwege haar vrouwenstandpunt groeiende.

Ook wanneer dit niet tot een partijverbod zou leiden, bijvoorbeeld omdat de partij alsnog besluit op haar schreden terug te keren – een mogelijkheid die niet geheel kan worden uitgesloten²⁷ –, is deze constatering van belang. Zij staat immers niet op zichzelf. Men denke slechts aan de vorig jaar verschenen bundel *De lege tolerantie*.²⁸ In een onlangs verschenen ‘christelijke’ variant op deze bundel drukt G. Holdijk, lid van de Eerste Kamer voor de SGP, het als volgt uit:

Intussen krijgen diverse minderheden in onze samenleving, waaronder orthodoxe christenen, het gevoel dat zij onderworpen worden aan wat genoemd wordt de terreur van de tolerantie. Zij stuiten op de geslotenheid en zelfgenoegzaamheid van de politieke correctheid. Bij tijd en wijle ervaren zij hun positie als slachtoffer van een onverdraagzame sfeer die blijkbaar ontstaat als een samenleving verdraagzaamheid tot absolute waarde heeft uitgeroepen. Hoe paradoxaal het ook klinken moge, de vraag komt op of niet een situatie is bereikt waarin de universeel gedicteerde verdraagzaamheid alleen nog zichzelf verdraagt.²⁹

Op het moment dat een vereniging als de SGP haar normen niet langer in eigen kring zou kunnen handhaven, dient deze laatste vraag bevestigend te worden beantwoord.

27 Zo zijn niet alleen in de jaren negentig uitgebreide discussies gevoerd over de vrouwenkwestie, maar plaatste SGP-leider B.J. van der Vlies ook in een recent interview enkele opvallend relativerende kanttekeningen bij de uitkomsten daarvan. Zie ‘De vrouwen in onze kring verdragen uitsluiting’, *de Volkskrant*, 3 oktober 2001.

28 Marcel ten Hooven (red.) *De lege tolerantie. Over vrijheid en vrijblijvendheid in Nederland*. Amsterdam: Boom 2001.

29 G. Holdijk, ‘Theocratische tolerantie en democratische intolerantie’, in: Roel Kuiper *et al.*, *Tolereren of bekeren. Naar een christelijke visie op verdraagzaamheid*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum 2001, p. 86-98, aldaar p. 87.